

**EL PROCÉS DE SEDENTARITZACIÓ
DELS MERCADERS BARCELONINS AL SEGLE XV
LA DELEGACIÓ DE LA FEINA COMERCIAL
I ELS PERILLS DE LA NAVEGACIÓ**

JAUME AURELL I CARDONA
Universitat de Barcelona

SUMARI

1. El mercader sedentari i el mercader rodamon.- 2. De l'execució immediata a la delegació de la gestió comercial.- 3. La incertesa dels viatges comercials i els perills de la navegació. 4. Conclusions.

Els mercaders barcelonins van tenir un protagonisme indubtable dins del procés d'expansió de la Corona d'Aragó durant els segles baixmedievals. Les diferents fases per què travessà aquesta expansió vingueren determinades, en gran mesura, per l'evolució interna del grup social dels mercaders. La seva identitat com a col·lectiu venia condicionada per la simbiosi que, en la figura del mercader, es donava entre grup social i grup professional.

Els mercaders, en efecte, tenien en comú, per damunt de qualsevol altra consideració, l'exercici d'una idèntica professió. Això els va atorgar, des del primer moment, una forta cohesió com a grup social. Ultra les consideracions de caràcter més sociològic¹, sembla evident que un aprofundi

¹Per a aquests aspectes més sociològics remetem a Jaume AURELL i Joan Pau RUBIÉS, *Els mercaders catalans i la cultura, de l'edat mitjana al renaixement*, "Anuario de Estudios Medievales", 23 (1993), pp. 221-255.

ment en la concepció de la feina comercial per part dels mercaders ajudarà a fer-se una idea més reeixida del seu paper en l'evolució de la Catalunya baixmedieval.

En aquest sentit, intentarem detallar un dels trets més característics de la vida professional del mercader del final de l'edat mitja: el procés de sedentarització del comerciant, a través sobretot del recurs a la delegació dels afers comercials. Aquesta tendència pressuposa una nova concepció de la feina mercantil, en la qual el mercader feia compatible un major grau d'estabilitat amb una gran capacitat d'adaptació a altres cultures. Un dels factors que contribuïren més decisivament a aquesta tendència van ser una major organització de la feina comercial -que els permetia una major delegació de responsabilitats- i la constatació dels perills inherents als viatges comercials -que molts havien experimentat en carn pròpia o en la dels més pròxims-.

A les següents planes pretenem aportar algunes de les dades més característiques referents a aquestes qüestions que sorgeixen de la mateixa consideració del temps i l'espai professionals del mercader baixmedieval barceloní: tenien els mercaders una vida sedentària, o més aviat es deixen portar per l'activisme dels viatges comercials? Passaven més temps a casa o a l'estranger? És certa la visió estereotipada del *mercader rodamon* que ens ha transmès la historiografia tradicional? Fins a quin punt els mercaders havien desenvolupat una organització que feia possible una major delegació dels aspectes més enutjosos de la seva feina?

La documentació notarial -testaments i inventaris- dóna uns testimonis molt vius i eloqüents, que constitueixen les primeres respostes a aquests interrogants.

1. EL MERCADER SEDENTARI I EL MERCADER RODAMON

En recrear la figura del mercader medieval, tendim a elaborar una imatge força estereotipada de la seva activitat. La professió mercantil consistia eminentment a viatjar, comercialitzar en el mateix lloc de l'intercanvi de les mercaderies i fins i tot a estar preparat per solucionar qualsevol contratemps o imprevist que se li presentés d'una manera instantània. D'aquesta manera, tot sovint s'ha atorgat als mercaders un seguit d'actituds cavalleresques, molt allunyades de la seva veritable personalitat.

A l'extensió d'aquesta visió ha contribuït, d'una banda, el fet d'haver centrat els estudis de l'estament mercantil a través de la documentació oficial i cancelleresca i, d'altra banda, haver absolutitzat per a tots els segles medievals un tipus de mercader ideal, concordant amb la ideologia feudal ja superada als segles XIV i XV. La realitat que ens presenta la documentació notarial és ben lluny d'aquesta imatge esquemàtica.

Certament, hi ha una gran simbiosi entre el mercader i el mar, entre el desenvolupament de la seva professió i la freqüència dels viatges per la Mediterrània². Les operacions comercials de major volada, que tenien la dificultat addicional de la gran precarietat dels mitjans tècnics amb què comptaven, demanaven una bona dosi de fermesa i atreviment per part del mercader. No devia ser tampoc aliena a aquesta realitat la denominació de *mercaders aventurers* que algun historiador ha constatat per als comerciants del final de l'edat mitjana³. Però aquestes situacions, més o menys aïllades, no es poden generalitzar, fent-les extensibles a la gran varietat de situacions econòmiques i socials tan pròpies del grup social dels mercaders a la Barcelona baixmedieval⁴.

El primer tret que es desprèn de la documentació notarial que desmenteix aquesta concepció és l'abundant presència dels *escriptoris* en els inven-

²Un bon exponent d'aquesta simbiosi el trobem a l'estudi sobre el mercader de Bordeus que va dur a terme Jacques BERNARD, *Navires et gens de mer a Bordeaux (vers 1440-1550)*, Paris, 1968. Pel que es desprèn d'aquest treball, la compenetració dels mariners i mercaders d'aquesta ciutat era força estreta, i pot ser estesa -amb les lògiques prevencions inherents a aquestes comparacions- al cas de la Barcelona baixmedieval. L'autor es refereix al mercader del segle XV com a *mercator et nauta*, que contrasta amb els mercaders-capitalistes dels segles posteriors. Aquest model, que cal matisar com qualsevol altra generalització, és interessant per a emmarcar degudament el tema a què ens referim en el text.

³"The epithet "merchant venturer" or "merchand adventurer" came into iuse only towards the end of the fifteenth century. But the conception of a merchant venturer, or at least of a merchant venture, goes back far beyond this" (E.M. CARUS-WILSON, *Medieval Merchant Venturers*, London, 1954, p. XI-XII). L'autor es refereix a la generalitat dels mercaders europeus, però és evident que l'esmentat *epítet* quadra perfectament per als mercaders anglesos, que eren temuts en aquests temps per les seves activitats piràtiques arreu de la Mediterrània. Referint-se al mercader del segle XVI, P. Jeannin explica que aquest "esperit d'aventura", aplicable per damunt de tot a la desenvolupada organització dels exportadors de draps anglesos, es pot aplicar a tots els homes de negocis sempre que aquesta *etiqueta* no es prengui amb una significació absoluta ni com un *modus vivendi*, sinó com una capacitat d'obrir-se al món amb un gran dinamisme (P. JEANNIN, *Les marchands au XVIe siècle*, Paris, 1957, p. 127).

⁴Aquesta diversitat a què ens referim al text no és patrimoni exclusiu del mercader barceloní: vid. les reflexions respecte d'això que fa Armando SAPORI, *La mercatura medievale*, Florència, 1972, p. 30 i ss., a l'apartat "Grande e piccolo mercante".

taris dels mercaders barcelonins baixmedievals⁵, que tenen un paral·lelisme extraordinari amb els *studia* de la Toscana baixmedieval⁶. La dedicació d'un espai de la casa als *estudis-escriptoris*, pressuposa la necessitat de comptar amb un àmbit adequat per a desenvolupar la feina organitzativa, tan característica del augment de l'augment del volum comercial d'un negoci.

Aquesta ocupació *organitzativa i directiva* del mercader era cada cop més habitual, atenent els nous mètodes comercials que s'anaven imposant⁷, la necessitat d'una major preparació intel·lectual -que cada cop es feia més indispensable, atès el considerable augment de la competitivitat-, la correcta administració dels béns immobles -també cada cop més freqüents en els inventaris- i l'acumulació de títols i censals, que anaven augmentant, atesa la tendència d'alguns mercaders per la inversió en rendes i béns no comercials⁸.

El procés de sedentarització del mercader barceloní no és un fet aïllat, i s'ha constatat ja en altres grups d'*homes de negocis* arreu de l'Occident baixmedieval. Aquesta tendència a l'estabilitat i al sedentarisme professional ve relacionada amb un seguit de factors socio-econòmics, com Yves Renouard es va encarregar d'apuntar⁹: alguns descobriments tècnics -els

⁵La proliferació d'aquests espais a les cases dels mercaders barcelonins del final de l'edat mitjana són ben constatables a través dels inventaris. Caldria un estudi monogràfic per justificar-ne la funció, però ara només volem fer-hi referència com a testimonis fidedignes del progressiu augment de la feina organitzativa del mercader, per damunt del *nomadisme comercial*, tan arrelat en altres èpoques i societats.

⁶Aquests *studia* han estat analitzats al capítol corresponent dins la *Historia de la vida privada*, coordinada per G. DUBY.

⁷Vid. André-É. SAYOUS, *Les transformations des méthodes commerciales dans l'Italie médiévale*, "Annales d'histoire économique et sociale", 1929, pp. 161-176, que se centra sobretot en l'evolució comercial de Venècia, Gènova i Florència, com els casos més representatius. Per al cas de la Barcelona dels segles XIII-XV, vid. el recull *Els mètodes comercials a la Barcelona medieval*, Barcelona, 1975. Alguns treballs més detallats són: Ph. WOLFF, *Une comptabilité commerciale du XVè siècle*, "Annales du Midi", LXIV (1952), pp. 131-148 i R. de ROOVER, *Aux origines d'une technique intellectuelle: la formation et expansion de la comptabilité à partie double*, "Annales d'histoire économique et sociale", 1937, pp. 171-193 i 270-298.

⁸Una bona manera de mesurar la sedentarització del mercader baixmedieval és la comparació dels paràmetres de la mobilitat d'aquest en relació als mercaders d'èpoques anteriors: vid. p. ex., l'estudi de Stéphane LEBECQ, *Marchands et navigateurs du haut moyen âge*. 2 Vols, Lille, 1983. En aquest sentit, Yves Renouard també és concloent: *Les hommes d'affaires de la période des Croisades sont, avant tout, des voyageurs* (Y. RENOARD, *Les hommes d'affaires*, p. 98).

⁹Vid. Y. RENOARD, *Les hommes d'affaires*, p. 220 i ss.

nous sistemes d'assegurances, els nous mètodes de comptabilitat i de pagament, etc.-, l'evolució social -desenvolupament urbà, exuberància demogràfica fins als estralls de la Pesta Negra, expansió de l'estament mercantil- i el desenvolupament polític -amb l'entrada d'alguns mercaders en la direcció dels afers polítics, que fins aleshores sempre els havia estat vetada- no van ser aliens a aquesta evolució vers la sedentarització del mercader baixmedieval.

2. DE L'EXECUCIÓ IMMEDIATA A LA DELEGACIÓ DE LA GESTIÓ COMERCIAL

L'increment de la tendència del mercader baixmedieval a les *tasques organitzatives-sedentàries* va facilitar tot aquest procés de sedentarització. A més, aquesta prevalença del vessant més organitzatiu de la feina mercantil no anava en detriment del perfeccionament de les tècniques d'acumulació i transport de les mercaderies ni de la seva gran mobilitat: allò que anava canviant era la mateixa disposició del mercader a l'hora d'empredre un viatge comercial.

És precisament la millor organització el que permetia al mercader, d'una banda, la possibilitat de poder delegar més la seva feina sense córrer grans riscos i, d'una altra banda, assolir una major rendibilitat de la seva feina comercial, els criteris racionals de la qual anirien augmentant en perjudici de la improvisació. I és precisament aquesta major organització i racionalització de la feina mercantil la que li permet endegar viatges força ambiciosos, conscient que el seu negoci seguirà funcionant, bé en mans de la seva dona, bé en el cas de la delegació a qualsevol col.laborador amb la suficient competitivitat i confiança.

De l'esmentada *delegació* dels mercaders a gent de la seva confiança ens en parla, per exemple, l'inventari de Pere Terrassa en dos moments. En enumerar els béns enregistrats dins l'entrada del seu alberg, apunta *una bóta... ab un poch de vi de que beuen los missatgés*¹⁰. Després, s'enregis-

¹⁰AHPB, Bartomeu Costa (major), *Pliego de inventarios, 1455-1467*, f. 210 v. El subratllat és nostre.

tra una *cambrà hon jau lo missagé*.¹¹ Aquestes anotacions presuposen l'existència de treballadors al servei del mercader -en aquest cas, força ric- que no són assimilables als esclaus, i que, sens dubte, tenen una capacitat personal i professional molt superior a aquells. A ells se'ls devien encarregar les operacions comercials que el mercader no cregués oportú atendre directament o, si més no, feines d'una categoria inferior però que, en qualsevol cas, demanessin un mínim de capacitat. També es podria tractar dels aprenents que alguns mercaders tenien, que no era un fet ni de bon tros tan generalitzat com els aprenents en els obradors dels menestrals¹².

Tanmateix, testaments i inventaris ens han deixat una bona mostra que aquesta major delegació de la feina no afectava en cap cas la varietat geogràfica de la procedència de les mercaderies. L'enregistrament d'una gran varietat d'objectes provinents de l'estranger a les llars dels mercaders en són una prova determinant. La procedència d'aquestes mercaderies és consignada als documents -en els inventaris- o bé a través d'esments implícits o explícits de sortides fora del país, normalment a zones d'*Ultramar* -en els testaments-.

La tradició mercantívol de la Barcelona medieval venia de segles anteriors, i ja el segle XIII es constata una gran activitat entre els components de l'estament mercantil, que normalment es concretava amb els seus viatges comercials per la Mediterrània¹³. Des de molt joves, els mercaders barcelonins estaven acostumats a deixar la seva terra emprenent viatges per a perfeccionar el seu aprenentatge, per a la recerca de fortuna, per a complementar el negoci patern o desenvolupar-ne un de nou.

En aquest sentit, els mercaders barcelonins del segle XV conserven a casa seva algunes mercaderies que delaten el seu dinamisme geogràfic, que transcendia els límits del seu país. Trobem molts testimonis materials a les llars mercantils, a través dels inventaris. El mercader Miquel Soler tenia al seu obrador moltes peces de *drap de li de Alamanya*¹⁴ una *peça de tela*

¹¹Id. f. 214v.

¹²Alguns estudis de detall fets sobre els *contractes d'aprenentatge* baixmedievals per la nostra ciutat així ho han palesat (Vid. Pierre BONNASSIE, *La organización del trabajo*, o les planes que hi dedica Cl. CARRÈRE, *Barcelona, un centre econòmic*, I, pp. 142-149).

¹³Vid. les anotacions sobre els viatges dels mercaders barcelonins del segle XIII de Carme BATLLE, *La vida y las actividades de los mercaderes*, pp. 333-338.

¹⁴AHCB, Arxiu Notarial, I,4, inventari de 1419, f. 1r.

*d'Erlanda*¹⁵ i una copa d'argent daurada francesa¹⁶. Així mateix, al seu encant apareix la venda d'una copa ab peus francès, pel preu de 5 lliures i 1 sou¹⁷.

Tot i que desconeixem la funcionalitat que aquest mercader atorgava a cadascun d'aquests objectes, el fet que a casa seva tingui mercaderies i objectes de luxe provinents d'una àmplia representació geogràfica (Alemanya, França, Irlanda) palesa fins a quin punt el mercader barceloní tenia una visió *cosmopolita* del mercat, que li feia tenir una mentalitat molt més oberta i expansiva -al segle XV- del que s'ha volgut veure en algunes interpretacions. És evident que, en aquest cas, és impossible determinar si aquestes mercaderies eren fruit dels diferents viatges d'aquest mercader o eren objectes heretats o comprats al mercat barceloní, però sí que il·lustren l'abast de la seva cultura geogràfica i comercial. Un cosmopolitisme que no li fa menysprear al més mínim els productes de la seva terra, que també comercialitza abundantment (afirma, per exemple, que té bastants *drap de li de la terra*)¹⁸.

Per altra banda, a l'inventari del mercader Macià Català -confeccionat al 1445- hi ha enregistrades moltes mercaderies relacionades amb la llana: *sacha de canamàs en que havia lana blanca en flota d'Aragó*¹⁹; *saquet de canamàs ple de lana blanca en flota de Malorques*²⁰; *altre sacha ab lana vermella d'Anglaterra*²¹; i també alguns casos de drap de Sicília i de Niça²². Totes aquestes mercaderies demostren que tampoc no es tractava de mercaders amb una direccionalitat unívoca del seu comerç, sinó que sabien canviar l'origen preferent de les mercaderies segons la conjuntura del moment, comptant amb diversos comerços alternatius.

Un altre exemple de característiques similars el trobem a l'inventari del mercader Guillem Ferrer, de l'any 1398. Alguns dels béns personals i de

¹⁵Id., f. 1r-1v.

¹⁶Id., f. 2v.

¹⁷Id., f. 5r.

¹⁸Id., f. 1v.

¹⁹AHCB, Arxiu Notarial, I,8, inventari del 1445. f. 3v.

²⁰Id., f. 3v.

²¹Id., f. 4v.

²²Id., f. 3v-4r.

les mercaderies que s'apleguen a casa seva ens confirmen la idea d'aquest *cosmopolitisme* d'un bon grup dels mercaders barcelonins de l'època. En concret, trobem una *vanova napolitana*²³; una *vanova prima, nova, siciliana de drap de cotomina*²⁴, unes *tovalles franceses* (dins d'un armari)²⁵, un *cofre de Pisa*, un mantell de florentí vert folrat de panxes de vays, una "cot de dona de florentí tenat, ab perfill de drap negre ab les mànegues amples folrades, un manill alexandrí, barrat de blau e de blanch"²⁶; una "stora blanca e negra, de obra de València, squinçada, qui està entorn paret"²⁷, un *martinet de ferre flemenç, abte per a parar ballestes*²⁸; i molts més articles de Florència, Pisa, Sicília, València i Saragossa. Ja hem esmentat la riquesa d'aquest mercader²⁹, que explica aquest gran abast geogràfic de les seves pertinences, però que no deixa de ser un bon exemple per al que anem comentant. A més, aquesta visió universal tampoc no el du -un cop més- a infravalorar els articles de la seva terra: en aquest cas també hi ha l'oportuna referència a alguns draps de la terra³⁰.

Els exemples d'inventaris es podrien multiplicar, però sempre ens quedaria el dubte del veritable origen d'aquests objectes estrangers: ben mirat, la presència a Barcelona dels mercaders genovesos, cada cop més freqüent, i d'altres comerciants europeus, devien fer molt assequible la compra d'aquestes mercaderies sense necessitat d'anar-se'n a l'estranger. Tot i així, el testimoni d'aquests inventaris tan *internacionalitzats* no és de cap manera menyspreable, perquè l'origen comercial d'aquestes mercaderies devia venir determinat, si més no, per dos camins: els viatges dels mercaders barcelonins per la Mediterrània i la presència dels mercaders estrangers.

²³ AHCB, Arxiu Notarial, I, 1, inventari del 1398, f. 64r.

²⁴Id., f. 64r.

²⁵Id., f. 64v.

²⁶Id., f. 64v-66r.

²⁷Id. f. 66v.

²⁸Id. f. 65v.

²⁹Vid. l'article esmentat de Josep Maria CASAS HOMS, *L'heretatge d'un mercader*.

³⁰Vid., per exemple, l'inventari de l'esmentat mercader, f. 66r.

3. LA INCERTESA DELS VIATGES COMERCIALS I ELS PERILLS DE LA NAVEGACIÓ

Una de les raons que dugueren els mercaders a delegar els viatges i les gestions més complicades de la seva feina comercial van ser els perills inherents a la navegació d'aquell temps. Aquests perills en concretaven, bàsicament, en dos aspectes: la possibilitat del naufragi i l'augment que, al final de l'edat mitjana, havien experimentat el piratisme i el corsarisme.

El testimoni dels testaments són prou eloqüents pel que fa a aquests perills. En primer lloc, per l'expressió que sovint fan servir els mercaders per designar el punt d'arribada dels seus viatges: *Ultramar*. Aquest mot el trobem sovint als documents, i fa referència a una zona -més o menys indeterminada- que podia comprendre la Mediterrània en la seva totalitat.

El mercader Francesc Despuig retorna a la seva dona els diners que aquesta ha gastat en el manteniment dels afers comercials del seu marit mentre aquest ere de viatge: "Item reconech a la dita dona na Valençó, muller mia, que ella, de béns seus propis e perafernals, ha despeses per affers e negocis meus propdits stant jo en lo viatge que darrerament he fet en les parts de Ultramar"³¹. A desgrat de les connotacions purament professionals que es desprenen d'aquest comentari (l'ajut de la dona en les tasques comercials, la capacitat del mercader de delegar la seva feina i la possibilitat d'embarcar-se en llargs viatges sense que hi hagi una interrupció dels seus afers comercials), també cal parar atenció en l'adverbi *darrerament* que empra el mercader, fent així una possible menció implícita d'altres viatges que pot haver realitzat.

Alguns mercaders, fins i tot, trobarien la seva mort en el mateix viatge -sobretot pels riscos inherents al transport marítim de l'època³², que es trobava limitat en gran mesura pels mancaments tècnics i pel perill que repre-

³¹AHPB, Arnau Lledó, *Manual de testaments, 1398-1404*, f. 36 v (testament de Francesc Despuig, 8.VI.1404).

³²Els avanços tècnics més considerables van venir precisament al segle XV, però no es van generalitzar a Catalunya fins després de la descoberta d'Amèrica (vid. Arcadi GARCIA SSANZ, *Història de la Marina catalana*, Barcelona, 1977, sobretot als primers capítols (pp. 17-118) i els que fan referència explícita al segle XV (pp. 289-314). Vid. també els comentaris de Armando SAPORI, *Le Marchand Italien au Moyen Age*, Paris, 1952, p. XXXVII-XL (dins l'apartat "Voies de communication").

sentava el piratisme³³, o mentre comerciaven en altres terres de la Mediterrània. Les notícies d'aquestes defuncions devien colpir fortament els sentiments dels seus familiars.

Un exemple impressionant de com eren rebudes aquestes notícies el trobem en el testament del mercader Pere Salelles. Aquest mercader, en assabentar-se de la mort del seu gendre Antoni Luna (*qui tos temps me fou obedient com a bon fill que era*), torna a redactar el seu testament. Llavors, li dedica un comiat emocionat, saltant-se l'ordre i l'estructura preestablerta pels canons. La referència es fa dins el nomenament dels marmessors, precisament perquè Salelles vol fer ressaltar la seva absència: "...fas e ordon mon testament scrit de ma pròpia mà, qui és ma derrera volentat, en lo qual alegesch e pos marmassors e de aquest present meu testament exequadors los honrats en Francesch Mas e en Johan Mayosa, gendres meus; de n'Antoni Luna, gendre meu, al qual prech Déu haia la sua ànima per tant com no havia molt, com no havia pus de dos jorns, que sabí que Déus lo savia pres-la (sic) en la illa de Malta per letres del damunt dit Francesch Mas, qui me n'avisà de Saragossa de Cicllia, per aquesta rahó non fas menció de fer-lo marmassor, ans per la sabuda de la sua mort mut ara novel·lament aquest testament; Déus haia la sua ànima, axí com aquell qui tos temps me fou obedient com a bon fill que era, axí mateix elegesch ab los damunt dits.." ³⁴.

Segons es desprèn d'aquestes paraules, la pèrdua d'un parent pròxim entre les famílies dels mercaders per raó d'un viatge comercial devia ser una experiència habitual, per bé que sempre colpidora. A més, aquest document ens transmet altres aspectes de la vida quotidiana dels mercaders que val la pena apuntar. En primer lloc, queda ben reflectida l'espontaneïtat i la naturalitat dels mercaders barcelonins a l'hora de redactar els testaments -que augmenta en els redactats en català-, que tira per terra qualsevol prejudici que es pugui tenir envers la fiabilitat de la documentació notarial. Aquesta mateixa flexibilitat és la que els permet fer aquests incisos tan espontanis i sentits. En segon lloc, el paper dels gendres a la família dels mercaders i la seva funció *cohesiva* en l'estament mercantil (que, en alguns casos, com el present, tenien les mateixes prerrogatives que els fills).

³³Vid., per exemple, Anna UNALI, *Mariners, pirates i corsaris catalans a l'època medieval*, Barcelona, 1986.

³⁴AHPB, Francesc Barau, *Primus liber ultimarum voluntatum, 1416-1433*, f. 44r (testament de Pere Salelles, 15.IV.1423).

Uns altres aspectes que es desprenen de la interpretació d'aquest document són la capacitat d'una ràpida reacció davant els esdeveniments que demostren alguns mercaders -Pere Salelles només deixa transcórrer dos dies des que s'assabenta de la mort del seu gendre per refer el seu testament (*com no havia pus de dos jorns*)- o la immediata invocació a Déu per l'ànima dels difunts (sembla que tingui pressa per invocar Déu, quan detalla els dies que fa que sap la notícia *-que sabí que Déus lo savia pres-la*).

Una altra mostra de la inseguretats dels mercaders, sobretot per la manca de seguretats de la seva feina, és la indeterminació que alguns demostren en elegir diversos llocs de sepultura, segons el lloc on morin. El mercader Jofre Sirvent, per exemple, fa una clàusula en l'elecció de la sepultura ("*Sepulturam vero corporis mei, casu quo decedam in civitate Barchinone, fieri volo et ordino in cimiterio fratrum minorum Barchinone*")³⁵, que constata aquesta inseguretats. Mateu Desvall afirma en el seu testament que vol que l'enterrin al monestir dels Predicadors de Barcelona *si mi covindrà morir en la ciutat de Barchinona*³⁶. Francesc Asbert, per la seva banda, en fer l'elecció de la sepultura, afirma: "*Eligo autem corpori meo sepulturam si obiero in Barchinona in cimiterio Sedis Barchinone*"³⁷.

És interessant constatar aquí que aquests aclariments condicionals (si moro, si obiero...) no apareixen d'una manera sistemàtica: els devien posar els mercaders que realment tenien una inseguretats certa del lloc de la seva mort. Això ho demostra ben bé el cas del mercader Jofre Sirvent³⁸, el qual, al llarg de la seva llarga vida (entre la redacció del testament -1.V. 1426- i la seva obertura -12.VII.1470- hi ha 44 anys), va fer força viatges, alguns no exemts de perills: de fet, va patronejar una expedició a Alexandria de Rodes que va naufragar i allà va perdre el seu germà Lluís, tal com ho consignem a continuació.

³⁵AHPB, Antoni BROCARD, *Liber testamentorum secundus, 1415-1445*, f. 69v (testament del 1.V.1426).

³⁶AHCB, Arxiu Notarial, III, 1, testament del 5.III.1378, f. 1r. En aquest cas, certament, la "por" a morir fora de Barcelona pot venir determinada tant pels seus viatges comercials com per les freqüents visites que -segons es desprèn del context del testament- feia a Camprodon, lloc d'origen dels seus pares.

³⁷AHPB, Pere Ullastrell, *Manual de testaments, 1382-1387*, f. 39r (testament del 23.VIII.1384).

³⁸Vid. n. 35.

En l'obertura del testament del mercader Lluís Sirvent -germà de Jofre-, feta menys de dos anys després de redactar la seva última voluntat (el testament és del 1.VIII.1443 i l'obertura del 29.VII.1445), se'ns detalla aquesta dramàtica circumstància: "Noverint universi quod die jovis intitulata XXIX mensis julii, anno a Nativitate Domini MCCCCXXXV^o, in presencia etiam Anthoni Seguer, mercatoris, Petrus Talo, sartoris civium Barchinone, Jacobi Moret, mercatoris, testium ad ista vocatorum specialis et assumptorum, fuit lectum et publicatum per me dictus notarius testamentum predicti venerabilis Ludovici Sirvent, quondam, mercatoris civis Barchinone, qui in mense octobris anni Nativitate Domini MCCCCXLIII, veniendo de partibus Alaxandrie de Rodi cum quadam galea patrotzinata pro dictum Jaufredum Sirvent (*de qui hem parlat al paràgraf anterior*), fratrem suum, que naufragium passa fuit in maribus ... dies suos clausit extremos, una cum partibus notabilibus personis in multitudine scitis copiosa pro dolor. Et predicta publicatio fuit facta dicta die in dicto hospicio in quo idem Ludovicus morabatur in dicta civitate Barchinone"³⁹.

El dramatisme d'aquesta narració ens fa ben present fins a quin punt la inseguretat dels viatges marítims devia estar present a la vida quotidiana de les famílies dels mercaders, colpides de tant en tant per successos d'aquesta naturalesa. El germà supervivent devia viure des d'aquell moment amb la memòria molt fresca d'aquell naufragi (hi fos ell personalment o no), i probablement aquests fets poden explicar el progressiu afany de *sedentarització* que trobem en alguns mercaders.

Més endavant, ja a mitjan segle XV, anem trobant referències als testaments sobre la incertesa de l'hora de la mort, però no se solen repetir el mateix tipus d'expressions -és a dir, que no és una anotació maquinal sinó premeditada. El mercader Bartomeu Montbrú, per exemple, afirma l'any 1441 que vol ser enterrat als framenors *casu quo me mori contingat in hac civitate Barchinone*⁴⁰. I, també als anys quaranta, el mercader Pere Vendrell deixa previst l'enterrament per si mor a Barcelona o per si mor a Girona⁴¹, fórmula aquesta que també fan servir altres mercaders -normalment sempre en el marc de les altres ciutats catalanes, bé per raons fami-

³⁹AHPB, Id., f. 63v (testament del 1.VIII.1443).

⁴⁰AHPB, Jaume Marnany, *Liber primus testamentorum, 1420-1461*, f. 26v (testament del 21.VI.1441).

⁴¹AHPB, Antoni Joan, *Primus liber testamentorum, 1447-1489*, f. 140v (testament del 24.II.1449).

liars, bé per raons comercials. L'any 1437, el mercader Joan Gras també dubta de que hagi de morir a Barcelona, i demana ser enterrat al monestir de San Agustí, on el seu pare va ser inhumat, només en el cas que mori a Barcelona⁴².

Alguns mercaders van encertar-ho quan consignaven al testament els seus dubtes sobre el lloc on els tocava morir. Pere Bernat va testar, completament sa, el 9 de juny de 1448, demanant ser enterrat a Santa Maria del Mar *si moria a Barcelona*⁴³. Els seus temors van ser confirmats només sis mesos després, atès que a l'obertura del testament, el 22 de desembre del mateix any, s'enregistra la seva mort, succeïda en terres sicilianes⁴⁴. És un testimoni realment impressionant, molt viu i eloqüent respecte al que anem apuntant.

Aquests exemples d'indeterminació del lloc de la mort connecten també amb les raons que portaven els mercaders a testar quan encara estaven sans, normalment motivats per la inseguritat i incertesa del moment de l'hora de la mort (tal com molts ho diuen explícitament a les invocacions: "res més cert que la mort i res més incert que la hora de la mort").

Alguns d'ells testaven, trobant-se encara sans, en el moment d'iniciar un viatge comercial, com devia ser el cas de l'esmentat Pere Bernat. Tanmateix, alguns reconeixen explícitament al començament del testament aquesta motivació, que feia augmentar encara més la incertesa respecte a l'hora de la seva mort. Miquel Batlle, mercader gironí totalment establert a Barcelona -com ho delata el nomenament dels marmessors i dels testimonis, tots ells ciutadans de Barcelona- afirma estar *sanus per Dei gratiam mente et corpore*, per aclarir immediatament el perquè del seu testament: "quia de proxima viagium facere debeo, Deo volente, cum navi venerabilis Francisci Spital, ville Sancti Felicis Guixellenti (Sant Feliu de Guixols) versus partes de Lavant, timens imminens periculum navis,.."⁴⁵. Aquest comentari també és força expressiu de l'objectivitat dels riscos inherents a la professió mercantil. Miquel Batlle, de fet, va morir només quatre anys després de

⁴²AHPB, Bernat PI, *Secundus liber testamentorum, 1417-1440*, f. 153r (testament del 11.VII.1437).

⁴³AHPB, Bernat Pi, *Tercius liber testamentorum, 1418-1450*, f. 137v (testament del 9.VI.1448).

⁴⁴Id., f. 139r.

⁴⁵AHPB, Esteve Mir, *Manual de testaments, 1442-1457*, f. 34r (testament del 16.V.1450).

redactar el testament (l'abril de 1454): probablement no pas a causa del viatge al qual es referia en el seu testament, però sí en circumstàncies relacionades amb la seva professió -i devia ser bastant jove, si pensem que el 1450 encara conservava viva la seva àvia materna Agnès, a qui fa una donació molt generosa⁴⁶.

4. CONCLUSIONS

Tots aquests testimonis demostren que, al llindar de l'edat moderna, els mercaders no havien deixat de fonamentar els seus guanys en la freqüència dels viatges comercials per la Mediterrània⁴⁷. Però d'altra banda, es constata un augment del recurs a la delegació de les gestions encaminades a assolir aquests guanys comercials (com els viatges o els efectius intercanvis de mercaderies).

El mercader barceloní del segle XV, en efecte, havia diversificat molt més les seves inversions, circumstància que afavoria també una major sedentarització de la seva feina i, per tant, la delegació dels afers comercials més absorbents. Entre aquestes inversions, que feien augmentar la dedicació del mercader a les tasques més organitzatives i de caire més sedentari, destaquen una major inversió en títols de renda fixa (censals i violaris), una acusada tendència a l'adquisició de finques rústiques i el recurs als lloguers d'albergs urbans com a negoci complementari.

El comerciant tendeix a aferrar-se a un espai fix, de cara a l'adequada atenció dels seus afers comercials i financers. Estableix un centre d'operacions mercantils -la seva pròpia llar-, que el capacita per llançar-se a l'estranger a la recerca de millors mercats. Així mateix, la seguretat que li dóna aquesta estabilitat li permet formar una estructura comercial suficient per poder delegar alguns aspectes de la seva feina, que li asseguri la continuïtat del negoci durant les seves absències o el seguiment a distància d'alguna de les seves operacions comercials.

⁴⁶Id., f. 34v.

⁴⁷Aquesta idea ve refermada per l'estudi de conjunt de Mario del TREPPO, *Els mercaders catalans*, per al que no hi ha crisi comercial -parlant en termes estructurals- fins a la guerra civil (1462-1472), quan es produeix el veritable col.lapse i l'entrada dins un llarg període en l'atonía dels viatges mercantils per la Mediterrània.

Les feines organitzatives absorbeixen cada cop més els mercaders, que han de delegar a tercers algunes de les gestions més apressants des del punt de vista comercial. L'eloqüència dels exemples esmentats dels freqüents viatges dels mercaders i de la seva contínua mobilitat -bé a través d'enregistraments als testaments de viatges concrets per la Mediterrània, bé a través de la incertesa del lloc de la mort que traspua tota la documentació- és una prova més que els mercaders d'aquesta època no havien perdut tot el seu dinamisme. Tot i així, aquesta gran mobilitat del mercader venia de fet garantida i facilitada per una adequada direcció dels negocis, fonamentada al seu torn en una consideració molt més *sedentària* de la feina mercantil: l'augment de la presència dels estudis a les seves llars i el recurs a altres negocis de tipus no comercial -entre altres factors- així ho acrediten.

La convivència a la mateixa llar mercantil dels objectes relacionats amb la vida domèstic-familiar i els de la vida professional (fàcilment detectable a través dels inventaris d'aquest període) i els avanços tècnics de la feina mercantil (la possibilitat d'intercanvis a distància, la lletra de canvi, etc.) són uns altres factors que afavoreixen l'opció preferencial del mercader vers el sedentarisme. En aquest sentit, també els perills de la navegació devien haver colpit fortament les consciències dels mercaders, cosa que els va fer recórrer progressivament a altres negocis en els quals -des d'una perspectiva física i des d'una perspectiva financera- els riscos no fossin tan punyents.

Tots aquests factors fan pensar que cal una renovació dels plantejaments historiogràfics de la Barcelona del final de l'edat mitjana, on probablement encara no s'ha posat prou èmfasi en les qüestions de mentalitat, arraconades per la prevalença dels plantejaments sòcio-econòmics. En aquest sentit, no caldria buscar en els orígens de la crisi posterior a la guerra civil del 1462-72 unes limitacions d'*actituds* dels mercaders més que no pas de *poder material*? L'abandonament de les activitats comercials amb més risc, que es constata a partir de la primera meitat del segle XV, és una de les manifestacions més clares d'aquest retraïment dels mercaders, manifestat en les actituds per damunt de les possessions.

RÉSUMÉ

La forte personnalité des marchands de Barcelone à la fin du Moyen Age se doit, en grande partie, à la cohésion du groupe socio-professionnel. L'analyse du concept qu'eux même avaient de leur propre travail, peut nous aider à mieux comprendre l'identité de ce groupe social, ainsi que son rôle au sein de la société de Barcelone vers la fin du Moyen Age. En s'appuyant sur les actes notariaux, à la manière de sources culturelles, notre article vise à approfondir quelques uns des aspects les plus représentatifs de la mentalité professionnelle des marchands qui habitaient Barcelone au XVe siècle. Parmi ces aspects, il faut remarquer une plus forte tendance à la sédentarité des travaux commerciaux et à la diversité des investissements. Il y a des tâches commerciales qui peuvent se déléguer, les dangers de la navigation augmentent -à cause des pirates et des limitations techniques-, l'organisation exige toujours plus de temps -comme nous pouvons constater par la présence des *escriptoris* aux foyers marchands-, et l'influence de tous ces facteurs provoque une sédentarité croissante au cas des marchands de Barcelone. L'étude de tout ce genre d'attitudes, auxquelles les historiens n'ont pas prêté trop d'attention par ce qui respecte à la Catalogne du bas Moyen Age, peut contribuer à fournir des données décisives pour comprendre dans sa totalité cette période.

SUMMARY

The market personality of Barcelona merchants by the end of the Middle Ages is greatly determined by the cohesion of this socioprofessional group. The analysis of the idea of their own work helps to understand better the identity of this social group as well as its role in Barcelona's society during the Low Middle Ages. Resting on the notarial documents as a cultural source, this article seeks to deepen into some of the most characteristic aspects of the professional mentality of Barcelona merchants in the fifteenth century. Among these aspects, the trend towards sedentarism of the commercial work and the investment diversification stand out. The possibility of delegating some commercial tasks, the increase in navigation

risks -due to piracy and technical boundaries- and the predominance of organizational tasks -attested by the generous presence of *escriptoris* in commercial places- are some of the factors contributing decisively to this progressive sedentarism of Barcelona merchants. The study of these kind of attitudes, to which historians have not paid yet much attention regarding Catalunya of the Low Middle Ages, can provide decisive data for the integral comprehension of this period.